

prikazi–recenzije

Book Reviews–Recensions

M. Nikić — M. Marjanović (ur.), *Religija i nasilje. Zbornik radova interdisciplinarnog i interkonfesionalnog simpozija održanog u Zagrebu, 17. listopada 2014.*, FTI, Zagreb, 2015, 275 str.

Zbornik sadrži petnaest priloga u kojima se autori bave problemom nasilja koje se pojavljuje u ljudskome životu, pokušavajući otkriti uzrok i eventualnu mogućnost zaštite od nasilja. Nasilje promišljaju na području filozofije, psihologije, biblijskih, religijskih i društvenih znanosti. Prilozi u Zborniku nisu razvrstani po tematskim cjelinama, što donekle čitatelju otežava uočavanje različitih pristupa problemu nasilja, kao i vjerodostojnost tumačenja nasilja u pojedinim područjima, u kojima neke riječi kao »mač« i »džihad« imaju različito značenje, ovisno o kontekstu u kojem se primjenjuju. Mihaly Szentmartoni, svećenik, isusovac, doktor kliničke psihologije na Papinskom sveučilištu Gregoriana, bavi se područjem psihologije i duhovnosti. U svome prilogu *Psihološki profil religioznog teroriste* osvrnuo se na nasilje u ime religije kroz povijest. Zaključuje da uzroci nasilja i ratova nisu linearni i da se ne može povući ravna linija između uzroka i posljedica, nego da je njihov odnos cirkularan, tj. da su uzroci mnogovrsni: ideološki, politički, rasni, ekonomski, pa i religijski jer je religija igrala izuzetnu ulogu u terorizmu, imperijalizmu, nacionalizmu i militarizmu. Autor se prvenstveno bavi psihološkim profilom osobe koja vrši nasilje u ime religije; analizira i konstatira tri stvarnosti — religiju, strah i nasilje; otkriva da nije religija ta koja stvara strah i nasilje, nego neki drugi nereligiozni

motivi koji dobivaju religioznu konotaciju; da iz biti naravi religije ne proizlazi strah i nasilje, nego iz ambivalentnoga stava osobe prema religiji; napominje da Biblija kao takva ne potiče na nasilje, nego pokazuje putove kako otkloniti nasilje. Mišljenja je da religija nije ta koja nadahnjuje nasilje, nego pogrešna interpretacija nekih religioznih sadržaja zbog različitih psiholoških i socioloških okolnosti u kojima se nalazi pojedinac i čitava zajednica (str. 17–27).

Ivan Koprek, svećenik, isusovac, filozof, profesor etike, filozofije kulture i suvremene filozofije, promišlja fenomenologiju nasilja u okviru »mimetičke« antropologije, donoseći neka mišljenja filozofa; jednih koji nasilje stavljaju na razinu moći te drugih koji razmišljaju o moralu, legitimnosti i opravdanosti nasilja; osobito raščlanjuje bezazlene ironije i sarkastične poruge, indiskretne nesmotrenosti, teške pogrde, govor mržnje i uvredljive psovke, zajedljive upadice, sustavni mobing, javni linč, političku strukturu, globalni terorizam i rat. S obzirom na teorije nasilja, Koprek se osvrće na mimetičku i generativnu antropologiju u interpretaciji R. Girarda, čije je stajalište da ljudsko odnošenje prema stvarnosti nije utemeljeno u biologiji nego u kulturi — u nekoj vrsti mimetičkoga nagona. Na temelju Gerardove teze, Koprek želi pokazati kako nasilje može nastati iz reciprociteta ljudskoga suživota, ali i kako ga se može prevladati.

Anto Gavrić, svećenik, dominikana, profesor antičke i srednjovjekovne filozofije, u prilogu *Progon knjige i borba za slobodu misli* nastoji pokazati kako se kroz povijest odnosilo prema knjigama i njihovim autorima; osobito ističe osudu i zabranu knjiga, javno spaljivanje, kažnjavanje ili progon autora. Pozivajući se na povijesne događaje, zaključuje da je takav odnos i (ne)naklonost prema knjigama opća značajka kulture te da se

ne može ograničiti samo na jednu religiju ili tradiciju. Podsjeća da su filozofi i teolozi u raspravama snažno isticali da osude, zabrane i cenzure sprječavaju istraživanje istine i da je uz knjigu usko vezana sloboda mišljenja i izražavanja pojedinca i društva.

Srećko Koralija, svećenik, dominikanac, povjerenik skupine na razini Reda propovjednika za međureligijski dijalog za Europu, stručnjak za sirski i aramejski jezik i književnost, semitske jezike te biblijske znanosti, prevoditelj knjige proroka Izaije na engleski, francuski i španjolski; osobito se bavio religijama i međureligijskim dijalogom. U prilogu *Medureligijski dijalog — put do izgradnje mira*, polazeći od postavke »da religija uključuje želju vjernika za prijanjanjem uz istinu«, mišljenja je da religija »treba imati i kenotičku dimenziju«, koja je neophodna za bolje razumijevanje drugoga u izgradnji mira među abrahamskim religijama. Glede međureligijskoga dijaloga, drži da je moguć i ostvariv samo ako sadrži poruku *kenoze*, što znači da prvo treba poći od čovjeka, a potom od nauke. Autor ne precizira o kojoj je doktrini riječ, antropološkoj ili teandričkoj, što je vrlo važno za dijalog. Naime, poimanje Boga i predodžbe o Bogu u abrahamskim, a i u drugim religijama, bitno se razlikuju i nemaju isti smisao i značenje. Temeljno je pitanje: Što je to što je zajedničko svima? To je pitanje koje je sv. Agustin postavljao sebi i svakomu pojedinačno, razmišljajući o Ivanovu evanđelju: »Što je to toliko tvoje kao ti, što je to toliko ne-tvoje kao ti, ako je nečije to što jesi?« Autor je mišljenja da je »*kenosis* (pražnjenje) način na koji se može govoriti o Logosu, odnosno Bogu«, te da *kenoza* »može biti polazišna točka svakog međureligijskoga dijaloga, posebice među abrahamskim religijama, budući da svaka knjiga sadrži poruku poniznosti« (str. 140).

Jasminka Domaš, novinarka HRT-a, članica PEN-a i HDP-a, profesorica judaizma, suradnica američke zaklade Vizualna povijest — svjedoci holokaušta, bavi se nasiljem i židovstvom, prvenstveno nasiljem nad židovskim narodom, ne navodeći nijedan primjer nasilja u židovstvu samom ili prema drugim narodima. To će učiniti Niko Bilić, svećenik, isusovac, teolog, bibličar i duhovnik, u suradnji s Tanjom Lakić, teologinjom koja se bavi biblijskim znanostima. Oni će u prilogu *Spasonosna Božja pobjeda* prikazati problem nasilja u Bibliji. Za razliku od Jasminke Domaš, oni na temelju nekoliko primjera iz Biblije upućuju na problem »Božjeg nasilja« i ljudskog bratoubilaštva, čiji je uzrok čovjekova grešnost, tj. oholost kojom čovjek stvara iznakaženu sliku Boga; upućuju na biblijsko rješenje koje je u Novome savezu ponudio Isus Krist, Sin Božji. Međutim, valja imati na umu kako Božja ponuda, da bi se mogla ostvariti, ovisi o prihvaćanju ponudena. Ponuditelj i ponudeni u tome su slobodni.

Vesna Bilić, profesorica pedagogije na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, članica Vijeća društveno-humanističkoga područja Sveučilišta u Zagrebu, u svome prilogu *Oblici, obilježja i posljedice nasilja u školskom kontekstu*, analizira problem nasilja i viktimizacije u školskom kontekstu; opisuje oblike, obilježja i posljedice nasilja među učenicima međusobno i prema nastavnicima te obrnuto, nasilja nastavnika prema učenicima; zaključuje da je formiranje stavova, temeljnih vrijednosti i pitanje morala ključno za razumijevanje ovoga ozbiljnog problema te sugerira da spomenuti vidovi budu okosnica preventivskih aktivnosti.

Poticaj i usmjeravanje na temeljne ljudske vrijednosti opravdani su i hvaljevrijedni, ali nažalost, nedovoljni za potpuno okončavanje nasilja među lju-

dima; primjena ljudskih kao i božanskih zakona i propisa koji uključuju kazne i zabrane, istina, umanjuju nasilje, ali nikada ga potpuno ne iskorjenjuju. Bez poštivanja i prihvaćanja volje višega Bića — Boga — ljudsko biće po naravi je djelatno biće koje vrši neku vrstu nasilja da bi opstojalo, ali je također u mogućnosti izbjeći određena nasilja.

Ivica Musa, svećenik, isusovac, bavi se političkom moći i načinom prilaženja problemu nasilja u srednjovjekovnoj Europi; osvrće se na nasilje političke moći, primjenjivano u srednjovjekovnoj Europi, smatrajući ga potrebnim za preživljavanje i stvaranje temelja društva, uz svijest o neostvarivosti društva pravde i nenasilja.

Mirza Mehić, efendija, magistar političkih znanosti i predsjednik Udruga za vjerske slobode, u prilogu *Kur'an i nasilje* analizira i istražuje pojam nasilja u Kur'anu; ističe da je ljudsko biće sklono nasilju i neredu, što se pokazuje u svim religijama, naročito u Kur'anu; objašnjava pojam i značenje riječi »džihad« (sveti rat) u Kur'anu, vrijeme i okolnosti u kojima je propisan »džihad« te razumijevanje i opravdanje »džihada«. Po njemu je »džihad« prisutan u svim abrahamskim religijama, što znači da u tome nije izuzeto ni kršćanstvo. Svoju tvrdnju potkrjepljuje Isusovim riječima zapisanim u Matejevu evanđelju: »Ne mislite da sam došao da donesem mir na zemlju, nisam došao da donesem mir, nego mač« (Evanđelje po Mateju, 10:34). Značenje koje autor pripisuje riječi »mač«, suprotno je značenju i smislu u Novom zavjetu, što je razvidno i iz priloga Nike Bilića i Tanje Lakić.

Mijo Nikić, svećenik, isusovac, teolog i psiholog, profesor psihologije povijesti religija, u prilogu *Nasilje u obitelji*, bavi se nasiljem u obitelji počevši od Adama i Eve; opisuje vrste nasilja u obitelji, navodi nekoliko mitova o nasilju u obitelji, među bračnim partnerima,

o nasilju roditelja prema djeci i obrnuto, o nasilju među djecom, među braćom i sestrama, o posljedicama nasilja. Na koncu daje nekoliko konstruktivnih savjeta psihološko-duhovne naravi.

Hans Zollner, svećenik, isusovac, profesor psihologije, član Papinske komisije za zaštitu maloljetnika, i Katharina Anna Fuchs, profesorica kliničke psihologije i članica istraživačke skupine u Centru za zaštitu djeteta na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu, predstavili su Program i rad Centra za zaštitu djeteta i doprinos sprečavanja zlostavljanja, stavljajući naglasak na preventivnu zaštitu maloljetnika. Njihov je zaključak, nažalost, da svi programi dokazuju da odgoj djece gotovo nikad ne može spriječiti seksualno zlostavljanje, ali i ohrabrujuća konstatacija da primarna prevencija kao informacija na društvenoj razini može umanjiti seksualne zločine.

Tomislav Kovač, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, član Vijeća za ekumenizam i dijalog Hrvatske biskupske konferencije i Kršćanskoga akademskog kruga, u prilogu *Kršćani — žrtve nasilja u današnjem svijetu*, donosi porazan podatak da »između 150 i 200 milijuna kršćana godišnje doživljava određeni oblik nasilja«. Problematici nasilja prilazi ozbiljno, »ističući najprije slobodu vjerovanja kao nezaobilazno načelo *Univerzalne deklaracije o pravima čovjeka*, (post)koncilskoga naučavanja Katoličke Crkve i svakog modernoga civiliziranog društva«. Upozorava na neke antropološke uzroke nasilja; prvo pokušava definirati samo nasilje i opisati glavne vrste nasilja u današnjem svijetu, koje osobito pogodaju kršćane, a potom pokušava objasniti indiferentnost javnosti prema nasilju. Mišljenja je da problemu nasilja valja pristupiti cjelovito; specifični doprinos kršćana vidi »u razvijanju kulture

dijaloga, suživota i nenasilja na lokalnoj i globalnoj razini«.

Danijel Labaš, profesor komunikologije, posebno se bavi osnovama komunikologije, semiotikom u masovnom komuniciranju, novinarskom etikom, filmom i religijom, nasiljem u medijima, psihološkim aspektima masovne komunikacije; predsjednik je Društva za komunikaciju i medijsku kulturu te voditelj projekta Djeca medija. U prilogu *Nasilje u medijima*, popraćeno vizualnim prikazima, ukratko se osvrće na nasilje i medije, na različite pristupe nasilju, na učinke nasilnih sadržaja, na kratkoročne i dugoročne učinke medija, na stvarno i virtualno nasilje u medijima, na nasilje filmova i glazbe, na nasilje i videoigre. Na temelju kratkoga opisa prikazanih slikovitih stravičnih prizora, autor želi svratiti pozornost na opasnosti nasilja u medijima, posebice za maloljetnike. Imajući u vidu letimičan prikaz priloga, objavljenih u zborniku *Religija i nasilje*, u kojima autori raznih profesija i konfesija, s različitih područja i aspekata promišljaju religiju i problem nasilja u ljudskoj povijesti, odabrana tema simpozija i danas je aktualna i tiče se ne samo pojedinca pripadnika jedne religije, nego pripadnika svih religija, kao i svih onih kojima je stalo do poštivanja dostojanstva i slobode čovjeka, što je ostvarivo jedino nenasiljem i međusobnom ljubavlju u izgradnji humanoga čovječanstva.

Hrvoje Lasić

Maurizio Moscone, *Cercando l'anima [U potrazi za dušom]*, Caritas Christi, 9, Chirico, Napoli, 2014, 148 str.

Autor ove knjige je Maurizio Moscone, profesor filozofije koji poučava filozofske discipline u biskupijskim misionarskim bogoslovijama »Redemptoris Mater« širom svijeta. Tako je predavao

u Tajvanu, Toulonu te u Hrvatskoj, u Puli. Poznati su njegovi tjedni komentari za agenciju »Zenit«. Objavio je mnoge spise s područja filozofije, pedagogije i povijesti. Neki se odnose na domaće talijanske prilike, a drugi ih nadilaze. Spomenimo neke naslove u prijevodu: *Grčka pedagogija* (1990.), *Hermeneutička filozofija danas* (1995.), *Talijanska škola između reforme i protu-reforme* (2008.), »*Katolici, korisni idioti*« (2009.), *Katolici i političke moći od renesanse do danas* (2011.).

Kratak, ali jezgrovit uvod u ovu knjigu pod naslovom »Presentazione« napisao je mons. Giampaolo Crepaldi, tršćanski biskup. Među ostalim, kaže: »Knjiga je dakle poziv da se ponovno otkrije duša te, posredstvom ovoga otkrića, da se iznova otkrije cjelovita vizija ljudske osobe. Čovjek današnjega vremena ima potrebu upravo za takvom antropologijom: on je, zaboravivši dušu, izgubio jednu od svojih bitnih sastavnica za primjereno razumijevanje sebe i svoje sudbine, sapet mnogostrukim parcijalnim vizijama, koje malo-pomalo emfaziraju *ja, svijest, subjektivnost, um, psihi, mozak*. To su vizije koje radaju i hrane scijentizam i individualistički materijalizam.« (str. 7).

Relativno dugu uvodnu riječ, čak u osam točaka (usp. str. 9–17) pod naslovom »Breve proemio al libro *Cercando l'anima*« napisao je hrvatski isusovac o. Ivan Fuček, dugogodišnji profesor moralne teologije na Papinskome sveučilištu Gregorijani te službenik Apostolske penitencijarije, koji sada vrši dužnost duhovnika u Biskupijskome misijskom sjemeništu »Redemptoris Mater« u Puli. Fuček sagledava značenje ove knjige u složenome, teškom i mučnom svjetonazorskom kontekstu u kojemu živi čovjek današnjice te za autorov poduhvat ustvrđuje: »On ulazi u dubinu čovjekova bitka: u njegovu narav, u savjest i u temeljne čovjekove vrijednosti,